



## A. ΚΑΛΑΝΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

### Καλήν ἡμέραν ἄρχοντες — Κάλαντον Πελοποννήσου

Πρόκειται για τὰ γνωστά Πανελλήνια κάλαντα «Καλήν ἡμέραν ἄρχοντες», ὅπως τραγουδοῦνται στὴν Πελοπόννησο. Τὸ λιτὸ μέλος τους εἶναι τονισμένο στὸν τέταρτο ἤχο τῶν βυζαντινῶν, τὸν καλούμενο «λέγετο». Τὸ κάλαντο ἀφηγεῖται ὅλη τὴν ἱστορία τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, καθιστώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τοὺς ἀκροατὲς τοῦ μετόχου τοῦ κοσμοσωτηρίου αὐτοῦ γεγονότος.

Τὸ ποιητικὸ κείμενο συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ τὴ διήγηση τοῦ Β κεφαλαίου τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. Διακρίνουμε σ' αὐτὸ τὶς ἐξῆς ἐνότητες: Τὴν ἀναγγελία τοῦ γεγονότος, τὸν ἐρχομὸ τῶν Τριῶν Μάγων ἐκ Περσίας, τὴ συνάντησή τους μὲ τὸν Ἡρώδη καὶ τὰ δόλια σέδια τοῦ τελευταίου γιὰ τὸ θεϊκὸ βρέφος, τὴν προσκύνηση τῶν Μάγων καὶ τὴν ἐπίδοση τῶν Δώρων, τὴν ἀναχώρησή τους «δι' ἄλλης ὁδοῦ» καὶ τέλος τὴν ὄργη τοῦ Ἡρώδη ποὺ ἐκδηλώθηκε μὲ τὴ σφαγὴ τῶν δεκατεσσάρων χιλιάδων νηπίων.

### Χριστὸς Γεννιέτι — Κάλαντον Θράκης

Τὸ κάλαντο αὐτὸ μᾶς παρουσιάζει εὐγλωττα τὴν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ περιστατικὸ τῆς γέννησης ἔχει ἐντυπωσιάσει τὴ σκέψη τῶν καλῶν γυναικῶν μας, ποὺ συλλογίζονται μαζί μὲ τὸ θεϊκὸ βρέφος καὶ τὴν ἀνθρώπινη μητέρα του. Ὁ συμερισμὸς τοῦ τοκετοῦ καὶ τῶν πόνων τῆς Παναγίας δὲν παρουσιάζεται λαογραφικὰ τόσο ἐκδηλὸς σ' ἄλλους λαοὺς. Γιὰ τὴν Παναγία λέγεται, οἱ Ἕλληνίδες φτιάχνουν ἀλευροπίτες ποὺ τίς λένε «τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ» καὶ τραγουδοῦν λυσίπουνος στίχους σὰν νὰ πρόκειται γιὰ ἐπίτοκο συγγενή.

### Ἄρχοντες καλησπερίζω — Κάλαντον Τήνου

Τὸ κάλαντο τοῦτο ἀποτελεῖ πράγματι ἕνα θαυμάσιο δείγμα μελικῆς συνθέσεως, ἡ ὁποία πηγάζει ἀπευθείας ἀπὸ τὴ μουσικὴ παράδοση τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας. Διαιτηρεῖ ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ πλαγίου τοῦ πρώτου ἤχου στὸν ὁποῖο εἶναι μελισμένο. Φωνητικὲς ἀνατάσεις στὴν ἀντιφωνία τοῦ ἤχου, μετέωρες στάσεις στὴ φωνία του, στὸν ἤχο νάο, καθὼς καὶ ἐκφραστικὲς κινήσεις ποὺ ἐξαιρῶν τὸ θαυμάσιο ποιητικὸ κείμενο τοῦ κάλαντου.

Πολὺ εὐγλωττα τὸ κάλαντο τοῦτο, ποὺ τραγουδιέται στὴν Τήνο, μᾶς κάνει νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ του ἔχοντας ἀκούσει τὴ Χριστουγεννιάτικη Λειτουργία, τραγουδᾷ τὰ πατροπαράδοτα κάλαντα, χρησιμοποιοῦντας λόγια ποὺ ἀκουσε στὴν ὑμολογία τῶν τροπαιῶν τῆς ἐορτῆς («Ἄναρχος ἀρχὴν λαμβάνει», «Ὁ ἀγέννητος γεννᾶται»), «ἐπενδύοντάς» τα μὲ τὴ μουσικὴ, ποὺ ἀκόμη ἀντηχεῖ στ' αὐτιά του, ἀπ' τοὺς ὕμνους ποὺ ἔψαλλαν οἱ ψάλτες.

### Ἄναρχος Θεὸς — Κάλαντα Βυζαντινὰ

Πρόκειται γιὰ ποίημα ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 24 στροφές καὶ ἡ ἀκροστιχίδα του, κατὰ μίμησιν τῶν βυζαντινῶν ὑμνογραφημάτων, ὁδεύει κατ' ἀλφάβητον. Τὸ κείμενό του σῶζεται σὲ χειρόγραφο τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ τῆς Μονῆς Βατοπεδίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Τὸ τραγουδοῦμε ἐδῶ, σὲ τρεῖς διαφορετικοὺς σκοπούς, οἱ ὁποῖοι μᾶς δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀπολαύσουμε κατ' ἀρχὴν τὸν πλοῦτο τοῦ κειμένου, ποὺ κρύβει ὀρθόδοξες δογματικὲς ἀλήθειες, τὴν ἐναλλαγὴ τῆς ὀρχήστρας μὲ τὴ χορωδία, καθὼς καὶ τὴν παρεμβολὴ ἐνδιακείως τῶν ἀναγνώστη καὶ τέλος τὸ «διάλογο» τοῦ μονοφωνάρη μὲ τὴ χορωδία. Πρέπει ἐπίσης νὰ ἐπιστημάνουμε τὴν ἐπιβολὴ κρατήματος στὸ τέλος κάθε μελωδίας, ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ παρατείνει τὸ μέλος τῶν κάλαντων καὶ νὰ εὐφράνει τίς καρδιές τῶν ἀκροατῶν. Ὅλα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ, ποὺ τὰ συναντοῦμε ἐπίσης πολὺ συχνὰ στὰ δημιουργήματα τῆς βυζαντινῆς μελοποιίας, προκαλοῦν ἕνα γλυκὺ καὶ εὐφρόσυνο ἀκουστικὸ καὶ προσδίδουν στὸ κάλαντο ἐπιβλητικὴ μεγαλοπρέπεια.

Διαβάζει ἡ Κατερίνα Ἀγγελοπούλου καὶ τραγουδᾷ ὁ Νίκος Χαλδιαιῆς.

### Καλήν ἑσπέραν ἄρχοντες — Κάλαντον Πόντου

Τὸ μέλος τοῦ κάλαντου τούτου παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Εἶναι μελισμένο στὸ πλάγιό τοῦ πρώτου ἤχου μὲ μελικὲς κινήσεις ἀργές καὶ μεγαλοπρεπές. Ἀρχίζει μὲ μιὰ φωνητικὴ ἐξέταση στὴν ἀντιφωνία τοῦ ἤχου καὶ ἀφοῦ ἐπιτείνει λίγο σὲ ὑψηλές φωνητικὲς περιοχές, μὲ μιὰ ἀνακεφαλαίωση καταλήγει ἥρεμα καὶ ἀπαλὰ στὴ βάση τοῦ ἤχου.

Στὸ τέλος οἱ καλανδιστὲς προτρέπουν «μὲ φωνές ψαλτάδικες» τὸ λαὸ νὰ μὴν ἄρπορησιν νὰ κοιμηθεῖ, ὥστε νὰ μπορέσει τὸ πρωὶ νὰ ἀκούσει «τοῦ Θεοῦ τὴ Θεία Λειτουργία».

## B. ΚΑΛΑΝΤΑ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΣ

### Καλὴ ἑσπερὰ σ' ἀφέντη μου — Κάλαντον Ἀρχαγγέλου Ρόδου

Πέρα ἀπ' τοὺς βυζαντινοὺς ἤχους ποὺ χρησιμοποιοῦν τὰ ἐλληνικὰ παραδοσιακὰ κάλαντα, ὑπάρχει καὶ ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ μᾶς δηλώνει τὴν ἀμεσή τους σχέση καὶ συγγένεια μὲ τὴν ψαλτικὴ μας παράδοση. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ τεχνικὴ τῶν κάλαντων, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀναπτύσσουν τὴ μελωδία τους. Ἐτσι, ὅπως κατὰ τὴ διάρκεια τῆς λατρείας «τρεφόμεστε» μὲ τὰ μελισμένα σὲ κατανυκτικὸς ἢ καὶ πανηγυρικοὺς ἤχους τροπάρια, ποὺ φέλνουν ἀντιφωνικὰ οἱ δύο χοροὶ τῶν ψαλτῶν, μὲ παρόμοιο τρόπο θὰ ἀκούσουμε νὰ τραγουδιέται καὶ τὸ κάλαντο αὐτὸ, ἀπ' τὸ χωριὸ Ἀρχαγγέλος τῆς Ρόδου, ποὺ θὰ μπορούσαμε γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ νὰ χαρακτηρίσουμε ὡς «δίχορο».

Οἱ δύο χοροὶ, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν ἀντίστοιχα, ἀνταλλάσσουν μεταξὺ τους μελικὲς κινήσεις σὲ πρώτο ἤχο καὶ προσδίδουν στὸ κάλαντο μιὰ ξεχωριστὴ κίνηση καὶ ζωντάνια.

### Ταχειὰ-Ταχειὰ — Κάλαντον Κρήτης

Παρὰ τὸ χριστιανικὸ τους περιεχόμενο, τὰ κάλαντα τούτα διατηροῦν καὶ ἄλλα παλιότερα λατρευτικὰ στοιχεῖα. Ἐτσι π.χ. κοντὰ στοὺς στίχους ποὺ ἀναφέρονται στὴν ὑποδοχὴ τοῦ Ἁγ. Βασιλείου, στὴν ἐπίδοσή του στὰ γράμματα, παρεμβάλλονται καὶ στίχοι ποὺ ἐμμεσα διατυπώνουν εὐχές γιὰ τὴν εὐετηρία, τὴν πλοῦσια βλάστηση, τὴν καλοχρονιά. Στὸ ἴδιο τραγοῦδι ὁ Ἁγ. Βασίλειος εἶναι γεωργὸς ποὺ σπέρνει μὲ τὸ ζευγάρι του. Περναεῖ ὁ Χριστὸς καὶ ἀνοίγουν συζήτηση γιὰ τὰ σπαρτά, γιὰ τὴν καρποφορία, τὴ γονιμότητα. Εἶναι ἀπὸ τὰ ωραιότερα τραγοῦδια, στὸν τύπο αὐτό. Ἐχει ἀπλότητα καὶ χάρη. Ὁ Ἅγιος Γεωργὸς συνομιλεῖ μὲ τὸν ζωοδότη καὶ πλουτοδότη Θεὸ.

## Καλημέρα πάντες ω' αδελφοί — Κάλαντον Πάτμου

Με την 'Επιφάνεια του Θεού, δηλαδή με τη φανέρωση των Τριών Προσώπων της 'Αγίας Τριάδος «κάτω στον 'Ιορδάνη τόν ποταμό», ανατέλλει μιὰ καινούργια μέρα για' όλόκληρο τόν κόσμο. 'Ετσι μπορούμε να ἐρμηνεύσουμε τή συνή ἐπανάληψη του «Καλημέρα» στο κάλαντο αυτό που τραγουδιέται στην Πάτμο. 'Από σήμερα πιά ἡσυχάζει ὁ κόσμος ἀπό τούς φόβους του για' τὰ ζωτικά του Δωδεκαήμερου. Φεύγουν. Τὰ ἐδιώξε ἡ πρώτη ἐμφάνιση του παπᾶ με' τήν ἁγιαστούρα. 'Η νύχτα πού θ' ἀκολουθήσει θὰ εἶναι ἀπ' τὶς πιὸ ἅγιες καὶ καθαρές. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ παλιές παραδόσεις μιλοῦν για' τὰ οὐράνια, πού ἀνοίγουν τὰ μεσάνυχτα, κι ὅποιος προλάβει καὶ ζητήσει κάτι γρήγορα καὶ ἀπὸ καρδίας, θὰ τὸ ἔχει.

Τὸ κάλαντο, μελισμένο στὸ γλυκὺ τετράχορδο τοῦ πρώτου ἤχου, παρουσιάζει μιὰ θαυμαστὴ σύνθεση. Τὸ περιεχόμενό του εἶναι καθαρὰ δογματικὸ, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ λαϊκὲς δοξασίες, με' ἀναφορὰ στὶς καταβολές τῆς ἁμαρτίας καὶ στὸν καθαρμὸ μας ἀπ' αὐτὲς μέσῳ τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ.

## Καλήμερα - Καλήμερα — Κάλαντον Αἴγινας

Πρόκειται για' τὰ παραδοσιακὰ κάλαντα τῆς Αἴγινας, τὰ γνωστὰ «Καλήμερα», ὅπως τὰ διέσωσαν οἱ παλαιότεροι ἀπὸ τούς πατριώτες μας πού τὰ τραγουδοῦσαν ἀπὸ σπιτί σὲ σπιτί, τὴν παραμονὴ τῶν Θεοφανείων.

'Εχουμε ἐδῶ πάλι τὴν ἐντονη ἐπανάληψη τοῦ «Καλήμερα». Τὸ κάλαντο ἐπιδίδεται κυρίως σὲ παινέματα καὶ σὲ εὐχές πρὸς ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας. 'Η μελωδία του εἶναι γοργὴ καὶ ἐνθουσιώδης καὶ ἔτσι μεταδίδει ἕνα αἶσθημα εὐχάριστο καὶ οἰκεῖο.

## Η ΧΟΡΩΔΙΑ

'Αγγελιοπούλου Κατερίνα	'Αλυφαντῆς Γεώργιος
'Αθανασοπούλου 'Ελένη	'Αποστολόπουλος Φώτης
'Αλυφαντῆ 'Αντωνία	Βατικιώτης Δημήτρης
'Αποστολοπούλου Σταματίνα	Ζωγράφος Λευτέρης
'Ασημαντώνη Κατερίνα	Κουλουβάκος Γεώργιος
Βαρύτη Βιολέτα	Κουμασιδῆς Λευτέρης
Κακούρη 'Αννέτα	Λαδᾶς Παναγιώτης
Κάππου Νεκταρία	Λαμπαδάριος Σωτήρης
Κάτσα Μαρία	Πετρίτης Κώστας
Κουνάδη Μαρία	Πιπίνης Θεοδόσης
Κουνελάκη 'Ελένη	Χαλδαῖος Νεκτάριος
Λουκάτου 'Ιφιγένεια	Χαλδαιάκης Νίκος
Μπέση Κλεοπάτρα	Χατζηκωνσταντῖνου Γεώργιος
Παπαλεονάρδου Μαρία	Χριστοδούλου Βάιος
Πατίστα 'Αρτεμῖς	
Χαλδαιάκη Λουκία	
Χελιώτου Παρασκευή	

## Η ΟΡΧΗΣΤΡΑ

Γαρυφάλου Νίκος: Λαούτο  
Καλαϊτζάκης Κώστας: Λαούτο  
Καλαϊτζάκης Στέλιος: Βιολί - Λύρα Κρήτης  
Κατσιάνης Στέλιος: Ούτι  
Ροδίτης Νεκτάριος: Φλογέρα  
Χαλδαιάκης 'Αχιλλέας: Σαντούρι

'Ηχογράφηση: Acoustic Studios  
'Ηχολήπτης: Κώστας Πριχόπουλος  
Παραγωγή-Έκδοση-Copyright:  
Σύλλογος πρὸς διάσωση τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς καὶ παράδοσης

Τίτλοι: Νίκος Πᾶνος

'Εξώφυλλο: 'Η Γέννηση. Φώτη Κόντογλου, Τοιχογραφία ἀπὸ τὸ παρεκκλήσιον 'Αγ. Εἰρήνης οἰκογενείας Πεσματζόγλου, Κηφισιά, 1938.

Διδασκαλία - Διεύθυνση - Γενικὴ 'Επιμέλεια: 'Αχιλλέας Χαλδαιάκης



«Οἱ "μικροὶ καλανδισταὶ" ἀναμνήσεις σχεδὸν δὲν ἔχουν. Δὲν ὑπάρχει μέσα τους ἡ σκουριά τῆς πείρας. 'Ολη τους ἡ ὑπαρξή, ἀκόμη καὶ ὅταν συμβεῖ νὰ εἶναι ταλαιπωρημένη, ἀναδίνει ἀναβρυστικὴ χαρὰ. Φῶς παρθενικὸ καταλάμπει τ' ἀνυποψίαστα πρόσωπά τους. 'Εχουν τὴν πληρότητα, τὴν αὐτεπάρκεια τοῦ ἀνθρώπου πού βρίσκεται μέσα στὸν προορισμό του, μέσα στὸ ρόλο του. 'Ολη τους ἡ ἁγωνία, μιὰ μικρὴ, μιὰ σύντομη ἄγωνία, συμμαζώνεται σὲ τοῦτο καὶ μόνο: μὴ λάχει κι ἀκούσουν στὸ κάλεσμά τους τὴ σκληρὴ ἀπόκριση: "μᾶς τὰ 'παν ἄλλοι!" Εἶναι ἕνα στιγμιαῖο αἶσθημα ἀποτυχίας, πού πολὺ εὐκόλα διασκεδάζεται στὴν πλαγινὴ, στὴν ἀντικρινὴ πόρτα, ὅπου μπορεῖ νὰ μὴν ἀκούσουν τὴν ἀπαγορευτικὴ φράση. Δὲν τὸ ξέρουν αὐτὰ τὰ παιδιά, καὶ καλὸ εἶναι νὰ μὴν τὸ μάθουν πολὺ νωρίς, πὼς ἕνα σωρὸ ἀνθρώπων σὲ τούτη τὴν πλάση, μόλις κάτι τολμήσουν, μόλις κάτι ἐπιχειρήσουν, μόλις κάτι ἐπιθυμήσουν, ἀποκαρδιώνονται καὶ ἀδρανοῦν, γιατί κάποιος ἄλλος "τὰ εἶπαν" νωρίτερα. Αὐτὸ εἶναι ἕνα πικρότατο μάθημα, μιὰ φοβερὴ διάφηση, πού συχνὰ παρακολουθεῖ τὴ ζωὴ ὀλόκληρη. Καὶ φτάνει τὸ τέρμα κι ὁ ἀποκαμωμένος ὁδοιπὸρος αἰσθάνεται πὼς δὲν μπόρεσε τίποτε τὸ ἀληθινὰ ἀξιόλογο νὰ κάμει, γιατί τοῦ ἔλειψαν οἱ εὐκαιρίες ἢ καὶ γιατί δὲν κατόρθωσε νὰ δημιουργήσει τίς εὐκαιρίες. 'Ετσι ἡ ζωὴ του ἀπόμεινε μιὰ τυπικὴ ἐπανάληψη, μιὰ σειρά μέρες χωρὶς ὕψος, χωρὶς χρῶμα, χωρὶς γεύση. "Μᾶς τὰ 'παν ἄλλοι". Πότε πρόφτασαν κιόλας νὰ τὰ πούμε οἱ ἄλλοι; Τὰ παιδιά κοιτάζονται ἀναμεταξύ τους, μελαγχολοῦν γιὰ λίγο, ἔπειτα μὲ γοργὸ βῆμα ἀπομακρύνονται. 'Αν τύχει καὶ τὰ συναντήσεις στὸ δρόμο σου βραδιάζοντας, ἐξουθενωμένα, μισοκοιμισμένα, με' τὸ χαμόγελο μαραμένο, με' τὸ φῶς τοῦ προσώπου σβησμένο, θὰ αἰσθανθεῖς πολλὴ θλίψη. Αὐτοὶ οἱ "μικροὶ καλανδισταὶ" εἶναι τὰ λουλούδια τῆς αὐγῆς. 'Απὸ 'κει καὶ πέρα φαίνονται σὰν νὰ χάνουν τὸ νόημά τους, τὴν αἰσθητικὴ τους δικαίωση».

(Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος. 'Η σιωπὴ καὶ ὁ Λόγος).